

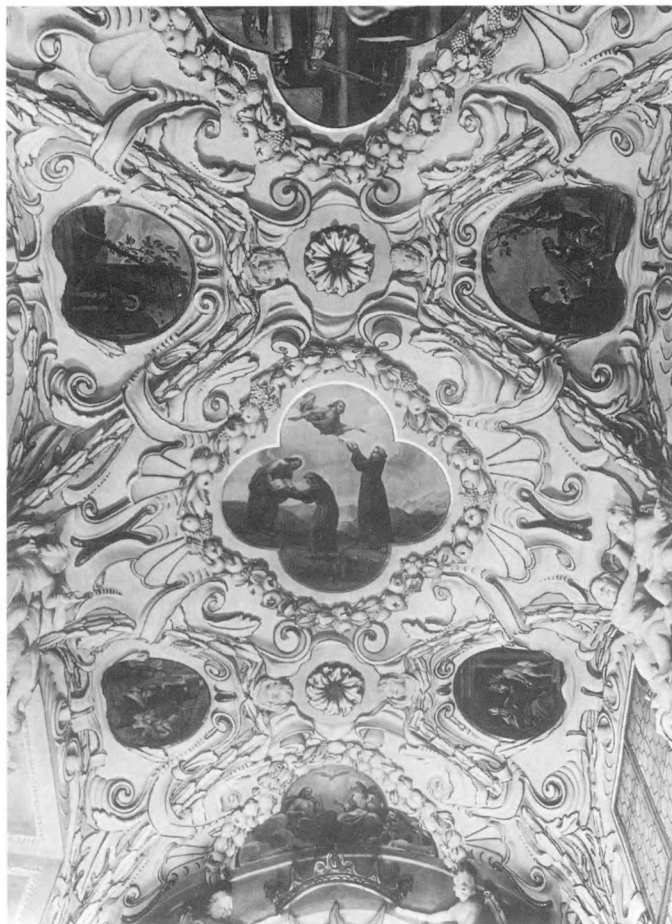
MIR I DOBRO IZLOŽBA: UMJETNIČKO I KULTURNO NASLIJEĐE HRVATSKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE SV ĆIRILA I METODA

Sanja Cvetnić

Strossmayerova galerija starih majstora, HAZU

Zagreb

Je li itko uopće sumnjao? Nakon izložaba koje su istaknule naručiteljski doprinos pavlina ("Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244.-1786.", 1989.), isusovaca ("Isusovačka baština u Hrvata", 1992./1993.) te zagrebačkih biskupa i nadbiskupa ("Sveti trag", 1994.), bilo je samo pitanje prve pogodne obljetnice kada će vitalni red franjevca istaknuti svoj doprinos nastanku krajolika hrvatske kulturne baštine. Stogodišnjica postanka Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, kojom su obuhvaćene starije provincije sv. Križa, sv. Ladislava i sv. Ivana

Zagreb, Franjevački samostan, Kapela svetog Franje Asiškog
Svod, stucco i zidne slike, 1680.,

Kapistranskoga pružila je dostojan povod. Spomenute izložbe (uključujući i ovu) nude vertikalne presjeka kroz razdoblja i stilove ponajviše kroz ključ naručitelja, dakle doprinose pojedinoga reda ili crkvene organizacije u tvorbi i širenju različitih stilskih i kulturnih fenomena, što nas posredno upućuje na odgovor o tome tko su bili glavni tvorci kulture koju prepoznajemo kao vlastitu. Sličnim postupkom talijanski povjesničari umjetnosti prepoznaju pojedine velikaške obitelji kao tvorce kulturnoga identiteta, pa su izložbe poput "I Medici" (1980), "I Farnese" (1995.) ili "Gli Estensi" (1998.) pokazale tko su tamo protagonisti umjetničkoga ozračja.

Franjevci su u izložbenome prostoru na sva tri ponuđena kata raspstrtili svoja restaurirana djela (katalog navodi satniju uposlenih restauratora), fotografije ulomaka zidnih slika i arhitektonske snimke, preplićući kronološki slijed s određenim temama. Koncepciju izložbe, dio organizatorskih poslova, kao i uredništvo kataloga potpisuju Marija Mirković i fra Emanuel Hoško, a sâm postav Joža Ladović. Od prvih dokumentiranih franjevačkih zdanja do turskoga doba (danas redom arheološkoga stadija) i najstarijega sačuvanog prikaza sv. Franje Asiškoga u sjevernoj Hrvatskoj (koji se paradoksa radi ne nalazi u franjevačkome prostoru, nego na zidnoj slici u sakristiji zagrebačke prvostolnice), posjetitelj se upoznaje s raskošnom crkvenom opremom. Kroz slikarska, skulptorska i grafička djela većinom iz 17. i 18. stoljeća pratimo franjevačku ikonografiju u kojoj dominiraju sveti iz vlastitih redova: osnivač (usp. *Sv. Franju Asiškoga* pripisanoga slikaru Blasuisu Grueberu iz varaždinskoga samostana), poglavito u trenutku svoje najveće slave, stigmatizacije (usp. sliku Valentina Metzinger *Stigmatizacija sv. Franje Asiškoga* iz franjevačke crkve Uznesenja Bogorodice u Samoboru), jedan od najpopularnijih svetaca katoličke ikonografije uopće, sv. Antun Padovanski (usp. sliku budimskoga slikara Ferencza Falconera za šaregradski franjevački sklop posvećen sv. Petru i Pavlu), franjevački ratnik, branitelj Srijema i Slavonije, sv. Ivan Kapistran (usp. skulpturu fra Pavla Rehle u franjevačkoj crkvi sv. Nikole u Čakovcu ili sliku mađarskoga plemića, slikara Ioannesa Georgiusa L. Zirky na glavnome oltaru varaždinske crkve sv. Ivana Krstitelja). Osnivačica franjevcima sestrinskoga reda i prijateljica sv. Franje Asiškoga, sv. Klara, osvojila je oltare franjevačkih crkava (usp. sliku *Sv. Klara* Hansa Georga Geigerfelda iz Varaždina), kao i simpatični sv. Didak, svetac iz 15. stoljeća, rodom Andaluzanin, prijatelj siromašnih, slijepih, bolesnih i gladnih (slika majstora iz Pečuha, Paulusa Sensera u osječkome samostanu Našašća sv. Križa), ili mučenik ispovjedne tajne, sv. Ivan Nepomuk (signirana pala Ferencza Falconora iz franjevačke crkve u Slavonskome Brodu). Popularni su pojedini kultovi Bogorodice, poput Bezgriješne, Marije Pomoćnice ili Loretske Gospe kojoj je posvećeno svetište i hodočasničko središte u Trsatu. Porcijunkulski oprost (usp. sliku Izaije Gassera i radionice u franjevačkom samostanu sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću),

smrt sv. Josipa (na primjer, vrlo kvalitetna slika nepoznatoga bečkoga majstora u Osijeku), sv. Rozalija (maestralna skulptura Josipa Holzingera iz Maribora u virovitičkoj crkvi sv. Roka) i djevice mučenice (slika Sv. Katarina i djevice mučenice Serafina Schöna na Trasatu) omiljene su teme i titulari franjevačkih oltara. *Sv. Ana Trojna* (1624.), slika vodećega gradačkoga majstora Pietra de Pomisa za trasatsku crkvu zadržava staru ikonografsku temu koja u kasnijem razdoblju nestaje.

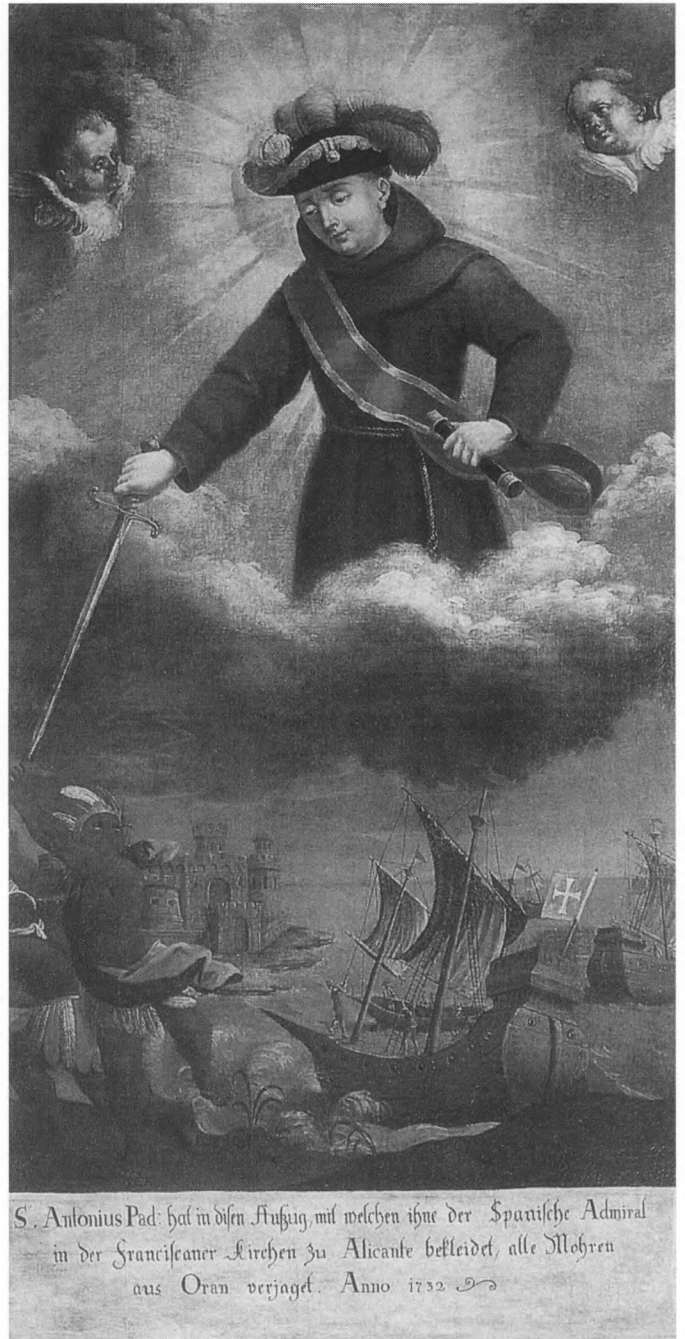
Zahvaljujući istraživačkim naporima Doris Baričević i Mirjane Repanić-Braun, mnoge od izloženih skulptura i slika atribuirane su stranim umjetnicima koji su - privučeni narudžbama - pristigli u Hrvatsku ili su franjevci iz njihovih radionica naručivali djela za svoje potrebe. Iz pokretne franjevačke imovine, dakle one koju je na izložbu bilo moguće dopremiti, zadivljuje i crkveno posuđe (obradio ga je Ivo Lentić), primjerice relikvijar Barbare Frankopan nepoznatoga domaćeg majstora, datiran u 15./16. stoljeće iz trasatske riznice.

Katalog izložbe (pedeset i peti u nizu Muzejsko-galerijskoga centra?) zaslužuje poseban osvrt. Veliki broj autora (22), priloga (25) i ilustracija ipak je uspješno okovan u prihvatljivoj veličini publikacije, za koju ne treba oružani list, kako bi se to moglo očekivati poznavajući faraonsku modu koja dominira posljednjega desetljeća u sličnim obljetničkim prigodama. Grafički urednik Franjo Kiš (ArTrezor naklada) odlučio se za ekonomičnomi prijelom, zadržao jasnoću, a izbjegao zbujujuće bjeline i nefunkcionalne, široke i puste margine. Pisac proslova, zagrebački nadbiskup Josip Bozanić, uspio je u nevelikom tekstu pružiti sve potrebne, orijentacijske podatke o zamršenoj strukturi reda koji prepoznaju svoga osnivača u sv. Franji Asiškome (1181/2-1226): franjevce, klarise i svjetovni, treći red, a potom i razložiti podjelu prvih na malu braću (franjevce koje najčešće poznajemo), kapucine i konventualce te povijesne događaje koji su doveli do osnutka današnje provincije. Prva, manja skupina tekstova u katalogu razmatra ideološke premise, pastoralnu, edukativnu, prirodnoznanstvenu, izdavačku, jezikoslovnu, književnu i glazbenu djelatnost franjevača (V. Belaj, fra B. Duda, fra E. Hoško, fra D. Šimunović, Ž. Dadić, M. Pelc, V. Frkin, M. J. Mataušić, P.A. Kinderić, M. Riman), a u drugoj, većoj, obrađena je likovna prtljaga koju su franjevci nakupili kroz stoljeća svoga rada u Hrvatskoj. Obrađena je arhitekturu franjevačkih sklopova (D. Vukičević-Samaržija, Z. Horvat, Đ. Cvitanović, K. Horvat-Levaj), specifična ikonografska obilježja i oblici pobožnosti (V. Belaj, M. Mirković), barokna kiparska djela i majstori uposleni u opremi franjevačkih prostora (D. Baričević), slikarstvo baroknoga razdoblja (M. Repanić-Braun), posebnosti umjetničkih pojava u 19. i 20. stoljeću (O. Maruševski, I. Reberski) s osvrtom na posljednja rušenja u Domovinskom ratu (Đ. Cvitanović) te značajke umjetničkoga obrta - zlatarstva (I. Lentić), liturgijske odjeće (J. Ivoš) i namještaja (N. Tarbuk).

Veliki izložbeni projekt prati i veliki restauratorski zahvat u kapelici sv. Franje na Kaptolu, o kojemu će predviđeno

predavanje voditeljice Danute Misiude povodom produljenja i preseljenja izložbe u Osijek.

Predodžba o franjevcu kao neukome (i obavezno dobroćudno trbušastome) redovniku koji se od svoga naivnoga puka razlikuje samo skromnim smeđim habitom i konopcem s tri čvora postaje upitna nakon razgleda umjetnina kojima je red Božjega siromaha kroz stoljeća trajanja ukrasio hrvatski likovni obzor.

Nepoznati autor: Sv. Antun Padovanski i bitka kod Orana (1732.god.),
Franjevački samostan - zbirka Kotari